

J. V. Snellmanin yhteiskunnallinen ajattelu ja Turun aika
Juhlaesitelmä Turun kaupunginvaltuuston istunnossa
10.4.2006 klo 18.00
juhlavuoden pääsihteeri, dosentti Raimo Savolainen

Arvoisa kaupunginvaltuuston puheenjohtaja, herra ministeri!

Arvoisa Snellman-juhlavuotta viettävä Turun kaupunki ja sen kunnioitetut edustajat!

Hyvät kuulijat!

Tänä vuonna juhlitaan suomalaisen sivistyksen esitaistelijan ja modernin yhteiskuntarakenteen kehittäjän 200-vuotisjuhlaa. Monipuolisen kansakunnan herättäjän inspiroiman ohjelmiston rakentamiseen valtioneuvosto on saanut kutsua 31 eri tahoa, joiden joukossa 12 Snellman-kaupunkia ovat avainroolissa. Näiden joukossa Turun rooli on varsin makea, koska täällä kansallisfilosofi aloitti yliopisto-opintonsa ja eli ikävuodet 16-21. Tässä kaupungissa Snellman sai kohdata rajaläänin pääkaupungiksi muuttuneen yliopistokaupungin todellisuuden, romantiikan jälkikaiun ja yliopistoteologian tilan.

Lokakuun alussa 1822 Snellman saapui Turkuun suorittaakseen ylioppilastutkinnon maan ainoassa yliopistossa. Syntymäkaupunki Tukholman, lapsuuden kaupunki Kokkolan ja koulukaupunki Oulun jälkeen Turku merkitsi uutta maailmaa. Se oli yhdistelmä Ruotsin vallan ajan akateemisuutta ja Venäjän vallan ajan tuomia uusia poliittisia rakenteita. Kun aikaisemmissa kotikaupungeissaan Snellman oli saanut vasta häivähdyksen uuden valtakunnan yhteydestä maaherrahallinnon ja satunnaisten keisarivierailun muodossa, Turussa uusi aika oli konkretisoitunut kaikkeen ja näkyi kaikessa.

Suomen valloituksen jälkeen Turku oli määrätty Suomen pääkaupungiksi, koska kaupungilla oli vanhastaan kiistaton asema maan ensimmäisenä kaupunkina ja maan epävirallisena pääkaupunkina. Vuoden 1636 asetuksessa oli esimerkiksi ilmaus: ”Ruotsin pääkaupunki Tukholma ja Suomen pääkaupunki Turku”. Daniel Djurbergin maantiedon oppikirjassa 1808 Turku mainitaan koko Suomenmaan pääkaupungiksi. Turku oli ennen kaikkea ollut piispan sijoituspaikka 1200-luvulta asti ja maallisen vallan ylin edustaja oli ollut Turun linnan päällikkö. Turun hovioikeus oli maan ainoa ja Turun akatemia maan ainoa yliopisto. Keisari Aleksanteri I itse valitsi Turun senaatin ja sen alaisen keskushallinnon sijaintipaikaksi. Sodan päättymisen jälkitunnelmissä päätös oli poliittinen: keisari halusi antaa Varsinais-Suomelle näkyvän paikan uudessa järjestyksessä ja välttää läntiseksi rajaseuduksi joutuneen Lounais-Suomen eristäytyminen. Näin Turun seutu yritettiin saada suuntautumaan Pietariin Tukholman sijaan.

Snellman ei koskaan ehtinyt kokea Turkua pääkaupunkina, kun 12.3.1812 Helsinki korotettiin pääkaupungiksi. Osittain syynä oli se, että keisarin läheinen luottomies Gustaf Mauritz Armfelt ei ollut mikään Turun ystävä. Hänen mukaansa Turku oli tyytymättömyyden ja kateuden tyyssija, kurja kylä, jossa ilmapiiri oli saastunut ja jossa vallitsi maailman huonoin yhteishenki; kaupungissa piti valtaa ”Turun valhekomissio, paikallinen salaliitto, jota tukivat laiskat ja tehtävänsä leväperäisesti hoitavat virkamiehet”. Keisarin käskykirjeen mukaan pääkaupungin siirtäminen Helsinkiin oli hyvin perusteltua; hinnat olivat nousseet Turussa ja virkamiesten liian vilkas seuralämä häiritsi tieteenharjoitusta. Suurin etu siirrosta saavutettiin siinä, että Helsinki olisi lähempänä Pietaria ja kauempana Ruotsista, jolloin käskyt ehtisivät nopeammin Helsinkiin.

Turkulaiset olivat saaneet kokea paljon makeaa ja kitkerää kymmenen vuoden aikana ennen Snellmanin tuloa opiskelemaan. Vain muutamaa vuotta aikaisemmin venäläisen hallinnon tärkeimmät linnakkeet hallituskonselji alaisineen virastoineen

oli siirretty Helsinkiin. Snellmanille se merkitsi lisää aikaa kypsyttellä vakaumustaan riittävän etäällä venäläisten valtakunnan reuna-aluepolitiikasta. Hän sai sopivasti välimatkaa ajan hallinnolliseen todellisuuteen miettiäkseen akatemian vapaudessa rauhassa omaa tulevaisuuttaan. Yliopistossa Snellman pääsi keskelle akatemian identiteettikriisiä kahden aikakauden välissä, jossa toimintaa yritettiin harjoittaa akateemisen vapauden ja valtiollisen valvonnan välimaastossa.

Vuoden 1819 syksyllä Turkuun jäi suuri hiljaisuus ylempien seurapiirien herrojen muutettua perheineen kaupungista. Suurin osa kaupungin merkkihenkilöistä oli poissa. Monet kauppiaat totesivat liikevaihtonsa pienentyneen. Muutamaa vuotta myöemmin Snellmanin opiskeluintoa ei päässyt sävyttämään tämä uneliaisuus. Juuri ennen Snellmanin opintojen käynnistymistä tämän epävarmuuden ja viihtymättömyyden keskellä nuoren historian dosentin Adolf Ivar Arwidssonin esiintyminen oli todellinen piristysruiske. Hän vaati puheissaan ja lehtiartikkeleissa suomen kielen tunnustamista kansalliskieleksi ja halusi suomen opetuskieleksi kouluihin ja yliopistoon. Opiskelijoihin vetosivat suuresti Arwidssonin innostus ja kiihkeät puheet.

Tätä innostusta ruokki valistuksen vastavaikutuksena syntynyt yleiseurooppalainen hengenvirtaus, romantiikka, joka oli läheisessä yhteydessä saksalaisen Friedrich Schellingin filosofiaan, jossa taiteella ja runoudella oli keskeinen asema. Romantiikka korosti valistuksen kosmopoliittisuuden sijaan kansallisuuden erikoisuuden ymmärtämistä ja kunnioittamista. Romantiikan historian ja kansanrunouden harrastukset opettivat antamaan arvoa kansalliselle omalaatuisuudelle ja omintakeisuudelle. Romantiikan saavutuksista juuri kansallisuusaate vaikutti eniten tulevaisuuteen. Tämä aate löysi Turusta hedelmällisen maaperän.

Turun romantiikan tavoitteena oli ”suomalaisen kansakunnan” luominen. Se pyrki määrittelemään oman kansallisen identiteetin ja saamaan yhteiskunnan tiedostamaan olemassaolonsa. Tällä tavalla voitiin tehdä selvä ero Ruotsiin ja Venäjään. Tämän henkisen virtauksen näkyvin hahmo oli juuri Arwidsson, joka kulki Daniel Jusleniuksen, Henrik Gabriel Porthanin ja Frans Mikael Franzenin viitoittamaa tietä.

Ensimmäinen heistä on piispa Daniel Juslenius, joka vuonna 1700 julkaistun väitöskirjansa lopussa ”Vanha ja uusi Turku” moittii suomalaisten vaatimattomuutta: ellemme itse itseämme kunnioita, ei meidän tarvitse odottaa kunnioitusta ja arvonantoa muukalaisiltakaan. Vuonna 1804 kuollut kaunopuheisuuden professori Henrik Gabriel Porthan edisti suomalaisuuden asiaa Suomen historian, maantieteen, kansarunouden ja kielen kriittisenä tutkijana ja isänmaallisen akateemisen nuorison kasvattajana. Kun Juslenius oli kansallinen herättäjä, Porthan oli taas kansalliseen tieteeseen innostaja ja opastaja.

Porthania on pidetty 1700-luvun suomalaisen akateemisen valistuksen summana: ranskalaiset saivat valistuksen päätteeksi vallankumouksen, suomalaiset Porthanin. Aikakautensa monioppineista hän oli menestyksellisin mutta myös viimeisin. Porthanin koko elämäntyö rakensi sillan eurooppalaisuuteen, johon ei synnytä, mihin täytyy kasvaa vain omakohtaisessa välienselvittelyssä pitkien perinteiden kanssa. Porthanin opettajan ja tutkijan työ tarvittiin suomalaisen oman kulttuurisen perinnön löytämiseen. Hän kasvatti sukupolven, jonka käsissä maa oli hyvin varustautunut, kun Suomi erotettiin Ruotsista.

Porthanin oppilaana Franzén perehtyi Porthanin maailmakatsomukseen, jossa ajan tärkeimmät aatevirtaukset yhdistyivät yhdeksi kokonaisuudeksi. Erityisesti ulkomaanmatka Ranskaan, Englantiin ja Saksaan 1795–1796 avasi Franzenin ajattelua. Isänmaa, kotiseutu ja kansakunta olivat romantiikan maailmakuvan keskeisiä identiteetintekijöitä. Kotiseudun ja isänmaan erosta tuli Haminan rauhan

jälkeen identiteettikysymys. Sodan jälkeen oli ratkaistava, mihin kansaan Suomessa asuva katsoi ja tahtoi kuulua.

Varhaisempien fennofiilien heikkoudeksi on nähty, että Suomen kieli- ja kansallisuuskysymystä ei osattu yhdistää valtioaatteeseen, missä ensimmäisenä onnistui Arwidsson. Turun romantiikan inspiroimien kirjallisuusseurojen ja sanomalehdistön piirissä Arwidsson kuitenkin riitaantui nopeasti tovereidensa kanssa ja joutui erityksiin. Tästä riitelyn ja eristäytymisen maaperästä Arwidssonin kansallinen herätystyö kuitenkin lopulta virisi 1820, kun epäonnistuminen muilla elämänaloilla synnytti uuden elämäntehtävän, poliitikon. Poliittisen toimintansa kanavaksi aukeni Mnemosyne-niminen aikakausilehti. Vielä enemmän artikkeleita ilmestyi Åbo Morgonbladissa, jonka hän itse perusti 1821, koska hän halusi toimia Mnemosyneä julistavammin. Tämä oli maan ensimmäinen poliittinen lehti, jolla oli selkeä poliittinen ohjelma. Arvostelijoiden mielestä se harkitsemattomilla ja kiihkeillä kannanotoillaan syöksyi enneaikaiseen hautaan.

Lehti aloitti ilmestymisen Wienin kongressin pönkittämän konservatiivisuuden tunnelmissa, jonka Euroopan hallitsijat olivat ottaneet yhteiseksi ohjenuorakseen. Toisenlaista aikaa Arwidsson alkoi maalaila tammikuussa 1821 artikkelissaan ”Katsaus isänmaan oloihin”, joka pillastutti viranomaiset yhdellä iskulla. Katsaus esitteli Suomen itsehallintoa ja peräänkuulutti kaiken uhraavaa isänmaallisuutta. Pari kuukautta myöhemmin hän esitteli varsinaisen ohjelmajulistuksensa artikkelissa ”Kansallisuudesta ja kansallishengestä” helmi-maaliskuussa 1821. Arwidssonin mukaan kansa oli ruotsalaistuneena eristynyt liiaksi kansasta. Suomen kieltä on ruvettava kehittämään ja sen arvo on mitattava uudelleen.

Ohjelma kiteytyi lauseessa: ”Ruotsalaisen täytyy ajatella ja toimia ruotsalaisena, ranskalaisen ranskalaisena ja suomalaisen historiallisen kutsumuksensa mukaan”. Kun Snellman selitti tätä ajatusta vuonna 1861 Litteraturbladissaan, se muuttui

tunnettuun muotoon: ”Ruotsalaisia emme ole, venäläisiksi emme voi tulla, olkaamme siis suomalaisia.” Myöhempi tutkimus on tehnyt Snellmanin kiteytyksestä sitaatin ja laittanut sen takaisin Arwidssonin suuhun, vaikka hänen linjansa perusta on toinen. Suomalaisuus ja kansallishenki olivat tärkeitä mutta niitäkin tärkeämpi oli kansallismieli, jonka avulla tyhjään valtiokehykseen syntyi kansakuntasisältö.

Kansallisuuskehityksen päätyminen Arwidssonin erottamiseen ja karkotukseen oli siinä mielessä yllättävä, että Suomen johtomiesten ja Arwidssonin poliittiset tavoitteet olivat kuitenkin olleet samoja. Kysymys olikin ensimmäisestä Suomen Venäjän politiikkaa koskevasta menettelytapakiistasta. Pietarin suomalaisjohtajien mielestä Arwidssonin toiminnassa raskauttavinta oli julkisuuden vaatiminen. Hän käsitteli kirjoituksissaan asioita, joiden piti olla poliittisesti rauhoitettuja.

Hyvät kuulijat!

Snellman kirjoittautui ylioppilaaksi Turun akatemiaan paria kuukautta Arwidssonin karkotuksen jälkeen. Lisäksi kaupunki oli vielä toipumassa konseljin ja muiden virastojen siirtämisestä Helsinkiin. Hyvitykseksi keisari Aleksanteri I oli vahvistanut akatemian asemaa, johon alun perin pääkaupungin siirrollakin oli tähdätty. Keisarin lähtökohta oli: ”vilkkaan ja tieteiden harjoittajille tarpeelliseen rauhaan soveltumattoman seuraelämän kautta tuhoaisivat sikäläisen akatemian, ja siten jäisi saavuttamatta se päämäärä, johon Me asukkaiden sivistyksen ja yleisen valistuksen hyväksi olemme pyrkineet tämän oppilaitoksen laajentamisella”. Sanojensa vakuudeksi hän antoi 1811 uuden menosäännön, jota lukiessaan akatemian väki ei ollut uskoa silmiään: muun virkakunnan lisäämisen ohella akatemiaan perustettiin 6 uutta professoria, 12 apulaisen ja 3 lehtorin virkaa. Viisi vuotta myöhemmin keisari nimitti veljensä, tulevan keisari Nikolai I:n akatemian kansleriksi.

Yliopisto sai 1817 uuden kolmikerroksisen päärakennuksen, jossa lokakuun alussa seitsemän muun Oulun triviaalikoulusta valmistuneen toverinsa kanssa Snellman esitti akatemian rehtori Johan Henrik Avellanille todistuksensa. Sen jälkeen Snellman suoritti suullisen ylioppilastutkinnon tovereidensa kanssa 3. 10. filosofisen tiedekunnan dekaani Fatterborgille osoittaakseen taitonsa ymmärtää ja puhua akatemian opetuskieltä latinaa. Hyväksytyn kuulustelun jälkeen he vanhoivat rehtorin luona ylioppilasvalan, jossa he sitoutuivat olemaan kuuliaisiksi yliopiston viranomaisille. Tämän jälkeen heidän nimensä kirjoitettiin yliopiston matrikkeliin 5. 10. 1822. Tämä oli ylioppilasoikeuksien viimeinen vahvistus. Runeberg ja Lönnrot oli kirjattu muutamaa päivää aikaisemmin.

Turun akatemian opiskelijamäärät kasvoivat tasaisesti koko 1820-luvun, kun sodan aikana lukuvuonna kirjoitettiin vain 45 uutta ylioppilasta. Vuosina 1821–1822 sisään otettiin ennätyselliset 178 ylioppilasta, kun seuraavina vuosina se pysyi 120–140 uuden ylioppilasta tasolla. Lokakuun alussa 1822 opiskelun aloitti 26 pohjalaista yhdessä 43 viipurilaisen ylioppilasta kanssa. Turkulaisia, länsisuomalaisia ja satakuntalaisia oli 40. Snellman edusti sukunsa kolmatta akateemista sukupolvea. Hän oli järjestyksessä sukunsa 22. jäsen kirjoittautuessaan akatemiaan.

Turun romantiikan jälkikäit puhuttelivat erityisen vahvasti juuri Snellmanin koulusta, Oulun triviaalikoulusta tulleita ylioppilaita. Olihan heidän rehtorinsa J. Höckert Porthanian ajan ylioppilaita ja tunnettu kansallisista harrastuksistaan. Snellmanin koulunkäynnin aikoina hän oli esimerkiksi 1819 antanut kielteisen lausunnon venäjän kielen opetuksesta kouluissa. Sen sijaan hän vaati kouluihin suomen kielen opettajia ja että tutkinto säädettäisiin pakolliseksi akatemiassa. Perusteluina hän viittasi suuriin haittoihin, joka aiheutui suomen kieltä osaamattomista papeista ja tuomareista kansan keskuudessa. Snellman itse toteutti toveripiirissä sitä periaatetta, että pitivät keskustelukielenään suomen, miltä ajalta Snellmanin hyvä suullinen suomenkielen taito on peräisin.

Snellman veti kuitenkin alusta asti tiukan rajan kansallisuuskysymyksen politisoimiseen. Hän selitti 50 vuotta myöhemmin ylioppilaille, miksi hän ei puhu enempää poliittisesta toiminnasta, joka hänen mielestään on usein häiriöksi kypsemmissäkin elämänvaiheissa. Vaara nuorisolle siitä on se, että se kuluttaa voimat nopeasti, vetää henkiset pyrkimykset alemmaksi. Tästä kärsii ihanteen tavoittelu, jota ihmisen ei pitäisi koskaan kadottaa näköpiiristään. Snellman vakuutti kuitenkin, että omassa nuoruudessaan he eivät opiskeluaikanaan myöskään tietäneet mitään politiikasta. Hän kertoo kuitenkin tarkasti millaista aatteellisuus oli: ”Olimme kuitenkin hengessä mukana kreikkalaisten vapaussodassa, koska kyseessä oli Homeroksen, Herodotoksen, Thukydideen, Platonin ja Aristoteleen isänmaa, koska kyseessä oli eurooppalaisen kulttuurin kehto. Silloisten ylioppilaiden poliittiset pohdiskelut jäivät tähän. Sen sijaan me emme suinkaan kokonaan antautuneet spekulatiiviseen ajatteluun; meillä oli Schiller, meillä oli Goethe, joiden teokset olivat vasta silloin tulleet yleisemmin tunnetuiksi, meillä olivat Tegnér, Geijer, Atterbom, jotka juuri tuohon aikaan elivät ja toimivat, meillä oli Thorild, meillä oli riittävästi kaikkea tätä sieluumme ja mieltämme lämmittämään. Uskoakseni tällaiset lämmön nostattajat eivät kuluvalle hetkelläkään, nykyaikana jää vaikutusta vaille.”

Aikaa politikoimiseen ei paljon jäänytkään, koska ylioppilaat olivat enimmäkseen kiinni arkisessa aherruksessa. Päivittäinen 8–9 tunnin työskentely ja 38 tunnin viikoittaiset luennot eivät olleet harvinaisia ainakaan tenttikaudella. Erään opiskelijan päiväjärjestys syksyiltä 1818 on säilynyt. Oman todistuksena mukaan hän heräsi klo 3 tai puoli 3.30 aamulla ja luki 8.30 saakka. Sen jälkeen hän puki nopeasti ja kiiruhti luennolle. Seurasi useampi luento peräkkäin: matematiikkaa klo 9–10, lisää matematiikkaa ja aritmetiikkaa klo 11–12, historiaa klo 12–13, logiikan yksityisluento klo 15–16, julkisia luentoja klo 17–18. keskiviikkona ja lauantaina hän kirjoitti klo 8–9 ruotsalaisia aineita. Illalla luetaan kirjoja klo 20.30 tai 21.00, jonka jälkeen menttiin nukkumaan.

Hyvät kuulijat!

Snellmanin Turun aikaa romantiikan jälkikaikujen lisäksi sävyttää teologian opinnot, koska hän oli päättänyt lukea ensin papiksi. Tähän oli useita syitä, joista taloudelliset sanelivat ratkaisun melko pitkälle. Kotona raha-asiat olivat huonontuneet juuri näihin aikoihin. Ensimmäisistä opiskeluvuosista lähtien Snellman joutui hankkimaan elatuksensa itse esimerkiksi toimimalla kotiopettajana ja keskinäisillä lainajärjestelyillä tovereiden kesken.

Papin viran kautta pääseminen nopeaan toimeentuloon oli houkuttelevaa, koska seurakuntien pappispula tarjosi paljon virkamahdollisuuksia, kun siviilihallinto veti nuorukaisia hengellisestä säädystä jo 21-vuotiaina vakinaisiin siviilivirkoihin. Taloudellisten seikkojen ohella myös sukuperinteet rohkaisivat Snellmanin elämän uraa hengellisen säädyn suuntaan, koska hän oli syntynyt todelliseen pappissukuun. Suvussa oli aikaisemmissa sukupolvissa 15 pappia ja Snellmanin omasta polvesta oli jo 9 pappia.

Teologinen opetus oli tähän aikaan muutosprosessissa, koska romantikkojen pappisihanteensa mukaan pappi ei saanut olla monialainen virkamies vaan tuli antautua täysin henkiseen kutsumukseensa ja löytää omakohtainen ratkaisu ajassa liikkuviin kysymyksiin. Pyhään kutsumukseen sai liittää mukaan vain isänmaalliset asiat. Viranomaiset ryhtyivät toimeen perustellun kritiikin perusteella ja lopputuloksena keisari vahvisti uuden asetuksen 9.2.1818, jonka mukaisesti Snellman ja muut yritettiin pitää kaukana filosofisista virroista. Pappisseminaarista ei voitu kuitenkaan käytännöstä eliminoida filosofian opetusta, kun filosofia eli sisäänrakennettuna teologiassa. Seminaarin opetus ilmensi selvästi valistuksen ja teologian käytännöllis-teologista suuntaa.

Sisäänpääsy­tut­kin­non suorittivat seminaarin opettajat: arvosanamut­kik­kuudet oli poistettu ja koe oli yksinkertainen. Kuulustelu suoritettiin valmistavissa aineissa. Pääasiana oli tarkistaa oppilaan Raamatun alkukielien ja latinan osaaminen, joita ilman opetuksen seuraaminen oli mahdotonta. Kokeesta selvinneet kirjoitettiin matrikkeliin, jossa kokeen suorittamisesta ei ole muita merkintöjä kuin päivämäärät. Opiskelijoita oli kaiken kaikkiaan noin 130–150. Vuoden 1818 ohjesääntö supisti oppiaineiden määrää. Moraaliteologia jäi kokonaan pois mutta homiletiikka, kateketiikka, kirkkolaki ja ministerialia säilyivät.

Snellmanin ilmoittautuessa lokakuussa 1822 pappis­se­mi­naariin opiskelulla ei ollut valtava kiire, kun vaadittu pappisikä oli 22. Kuuden vuoden väljän opiskeluajan hän käytti mielellään monipuoliseen lukemiseen; suorituksia alkoi kertyä teologian lisäksi muistakin aineista. Snellman osallistui opetukseen syksyllä 1822 mutta heti kevään ja syksyn aikana vuonna 1823 hänen liikkeistään ei ole tietoa. Joidenkin arvelujen mukaan hän olisi ollut merillä. Koko vuoden 1824 hän oli opetuksessa tiukasti mukana ja suoritti vuoden lopulla tut­kin­non silloiselle suomalaisten neologien pääideologille Jacob Bonsdorffille. Kevät 1825 oli vielä tiivistä opiskelua ja erityisen stipendin turvin mutta sen jälkeen saman vuoden syksyn ja koko seuraavan vuoden 1826 hän toimi kotiopettajana ja lopulta vuoden 1827 alussa erosi seminaarista.

Pappisuralle tähtäyksestään huolimatta Snellman osallistui syksyllä 1822 ensimmäiseksi roomalaisen kirjallisuuden apulaisen Johan Gabriel Linsénin luentosarjaan Horatiuksen teoksista. Lokakuusta joulukuuhun kestäneellä luentosarjalla Snellman kuunteli 102 opiskelijan mukana maanantaina, tiistaina, torstaina ja perjantaina yhteensä 38 kertaa Linsénin luonnehdintoja Horatiuksen eri runoteoksista. Näiden lisäksi Snellman kuunteli keskiviikkona ja lauantaina 143 opiskelijan kanssa lehtori Erik Gustaf Ehrströmin luentoja venäjän kielestä ja kirjallisuudesta. Snellman varmisti seminaariin pääsyt­sä suorittamalla joulukuussa 1822 venäjän kielen tut­kin­non.

Syksyllä 1822 Snellman todennäköisesti ehti osallistua professori Edmanin homiletiikan opetukseen, joka oli jakautunut saarnataidon opettamiseen, tekstien selityksiin ja käytännöllisiin harjoituksiin. Kurssi käytiin kahdessa lukukaudessa. Luentotunteja oli 13 ja kerralla kaksi tuntia. Valmistelevien aiheiden jälkeen Edman esitti katsauksen, mitä kristillisen saarna piti sisältää ja saarnatekstien käsittelystä yleensä. Sen jälkeen arvioitiin eri saarnatapojen, analyttisen ja synteettisen, haittoja ja etuja. Seuraavaksi tutkittiin saarnan kansanomaisuutta. Lopuksi oli vielä katsaus tekstin käsittelyyn ja rukouspäiväjulistusten tarkastelua.

Keväällä 1824 Snellman ilmestyi historian professori Johan Henrik Avellanin luennolle. Helmikuusta kesäkuuhun oppilaita oli 83, jotka kuuntelivat maanantaina, tiistaina, torstaina ja keskiviikkona 50 luentokertaa Itä-Rooman historiasta ja Muhammedin elämästä ja arabien historiasta. Viimeisillä kuudella luennolla esiteltiin keskiajalla eläneiden kansojen kulttuuria ja lainsäädäntöä. Samoina päivinä Snellman kuunteli 114 muun opiskelijan kanssa professori Linsénin luentoja Ciceron kirjallisuudesta.

Syksyllä 1824 Snellmania ei näy luennoilla, vaikka osallistui dosentti Robert Valentin af Frosteruksen heprean kollegio-opetukseen viiden muun ylioppilaan kanssa. Lisäksi hän teki ruotsin ja latinan kirjoitusharjoituksia apulainen Axel Gabriel Sjöströmin valvonnassa.

Seuraavan keväänä 1825 Snellman oli mukana professori Anders Johan Laguksen luennoilla. Kevään kuluessa näitä pidettiin maanantaina, tiistaina, torstaina ja perjantaina yhteensä 58 kertaa ja kuuntelijoita oli 31 eli melko pieni joukko. Aiheet olivat kristinuskon ydintä. Esimerkiksi maaliskuun 7. 8. ja 9. päivä pohdittiin vapauden eri merkityksiä, muutamaa päivää myöhemmin käytiin käsiksi synnin eri asteisiin ja jo saman kuun lopussa perehdyttiin oppiin paholaisesta pahan alkuperänä.

Seuraavina kuukausina käytiin läpi katumusta ja Jumalan armoa ja viimeisellä luennolla päästiin kristityn ihmeeseen. Vaikutusta täydensivät vielä samoina päivinä Snellmanin seuraamat professori Edmanin pitämät luennot Matteuksen evankeliumin eksegetiikasta. Annoksen täydensivät keskiviikkona ja lauantaina Edmanin pitämät sielunhoidon luennot sekä Frosteruksen pitämät ministerialia luennot. Kaiken päälle Snellman oli ehtinyt osallistua Sjöströmin valvomiin ruotsin ja latinan kirjoitusharjoituksiin.

Saamastaan tuhdista teologian annoksesta huolimatta Snellmanin opinnot eivät edenneet koskaan vihkimykseen asti. Hän erosi seminaarista 1827 ja vaihtoi 21-vuotiaana filosofian opintoihin. Vieraaseen aiheeseen hänen ei tarvinnut tarttua, koska Snellmanin sai aloittaa opiskelunsa aitiopaikalta Turun romantiikan kirkkokritiikin ja pappisseminaarin teologisen ja filosofisen kilvoittelun ilmapiirissä. Osallistuminen seminaariopetukseen perehdytti Snellmanin perusteellisesti papin tehtäviin ja sen vaatimaan teologiaan, mikä toimi sillanrakennuksena filosofian haasteisiin Raamatun ja uskonnon mysteereistä. Opettajien loputon itsetutkiskelu teologian ja filosofian rajamaastossa sysäsi löytöretkelle myös kyvykkäimmät opiskelijat heidän joukossaan Snellmanin. Näyttää siltä, että teologian erottautumispyrkimys filosofiasta viitoitti Snellmanin tietä filosofiaa, jossa prosessissa teologia tuli seuraamaan häntä koko loppuelämän.

Filosofian opintojensa aikana Snellman joutui tekemään myös tiliä isänsä edustamaan Emanuel Swedenborgin mystiikkaan, johon muotoon isä oli pukeut kirkkokritiikkinsä. Isän ja pojan kirjeenvaihdossa osoitettiin kunnioitusta ja osoitettiin kohteliaisuuksia, vaikka katsomukset erkanivat vääjäämättä. Isä uskoi aluksi rikastavansa pojan omaksumaa hegeliläisyyttä mutta koki tässä lopulta pettymyksen ja leimasi hegeliläisyyden turmiolliseksi.

Tämä jännittynyt suhde näkyy kahdessa Snellmanin hahmotelmassa ”Teosofia” ja ”Ideasta”, jotka ovat Turun ajoilta Snellmanin varhaisempia kirjoitusnäytteitä ja nuorella käsialalla tehtyjä. Erityisesti ensimmäisessä tekstissä on jälkiä isän ajatusten vaikutuksesta. Snellman esimerkiksi sanoo: ” Kaikki minussa ja ulkopuolellani ovat ainoastaan hieroglyfejä minun kaltaisessani voimassa. Luonnonlait ovat salakirjaimia, jotka ajatteleva olento liittää yhteen tehdäkseen itsensä toiselle ymmärrettäväksi; kirjaimisto, jonka avulla henget neuvottelevat täydellisemmän hengen kanssa ja itsensä kanssa.” tai toinen kohta: ”Jokainen tila ihmisen sielussa vastaa fyysisessä luomakunnassa jotakin asiaa, jota käytetään sen merkinä.”

Tekstistä näkee kuitenkin, että Snellman on myös itsenäisesti perehtynyt Swedenborgin teksteihin. Luonnokset eivät ole suoranaisia kopioita vaan itsenäisen ajattelun tulosta. Toisessa tekstissä ei ole merkkejä Swedenborgin vaikutuksesta vaan enemmänkin I. Kantin ja J. G. Fichten vaikutusta. Snellmanin aloittaa tekstin: ”Kaikki henget pyrkivät täydellisyyteen. Kaikki – – pyrkivät tilaan, jossa vapaimmin voivat ilmaista kykyjään.”

Opettajien ja isän lisäksi Snellmanin vähitellen vakiintunut ystäväpiiri alkoi muokata omalta osaltaan hänen ajatusmaailmaansa. Kun Snellman asui Kokkolassa erään opetettavansa isän raatimies Anders Kjemmerin kodissa, hän ystäväystyi erityisesti hänen veljenpoikansa Johan Kjemmerin kanssa. Snellman ja Kjemmer viihtyivät paljon Turussa yhdessä asuen myös samassa kortteerissa yhteisen sukulaisensa, vararehtori Nils Kyntzellin talossa. Kjemmer harrasti uusia kieliä, filosofiaa ja seurasi aikansa politiikkaa.

Snellmanin toinen hyvä ystävä oli Johan Jacob Nervander, joka oli Fredrik Bergbomin sisarenpoika ja kasvanut hänen perheessään. Erittäin lahjakas, suuren

terävyyden, työkyvyn ja monipuoliset tiedot hallinnut Nervander, tuli Snellmanille jonkinlaiseksi ohjaajaksi, koska oli ehtinyt perehtyä paremmin akatemian oloihin. Omasta mielestään Snellman ei ollut mikään varhaiskypsä nero, vaan kehittyi hitaasti määrätietoisen ja ahkeran työn kautta. Sillä tavalla hän halusi tulla yhä itsenäisemmäksi ja vapautua enemmän kaikesta ulkopuolisesta vallasta. Mielipiteiden muodostamisen jyrkkyydessään ja koulumestarimaisuudessaan Snellman meni usein liian pitkälle, mutta selitti loukkaantuneille ystävilleen kaiken johtuvan vain siitä, että ”hän oli tehnyt päänsä itse”, mikä oli hyvä syy omituiseen käytökseen.

Turun aikana nämä kolme ystävästä harrastivat yhdessä saksalaisen ja ruotsalaisen kirjallisuuden lukemista. Siten romanttisen koulukunnan kirjallisuus oli heille tuttua jo vuosina 1824–1825. Snellmanin kirjallinen harrastus virisi, kun hän seurasi Nervanderin runoilua ja Kjemmerin arviointeja niistä. Samoin väittelyt Kjemmerin kanssa kehittivät filosofista mietiskelyä. Tällä tavalla tovereidensa kautta Snellman sai runsaasti henkistä herätystä. Vuoden 1827 alussa joukkoon liittyi Johan Ludvig Runeberg. Siitä eteenpäin he olivat melkein joka päivä yhdessä puhuen välillä vakavasti, välillä laskien leikkiä. Punnittuaan eri mahdollisuuksia tulevaisuudessaan he totesivat: ”ellemme muuksi kelpaa, niin kelpaamme kai piispoiksi”.

Hyvät kuulijat!

Turun aika Snellmanin elämässä oli hänelle mitä suurimmassa määrin kokemuksen ja pohdiskelun koulu kohti uusia valintoja. Hän siirtyi nuoruudesta aikuisuuteen kokemalla paljon ja monipuolista lyhyessä ajassa viiden vuoden ajan turkulaisena. Tällaisten kokemusten pohjalta versoi myös hänen myöhempi julistuksensa sivistyksen voimasta.

Omassa elämässään sivistyksen voima Snellmanille itselleen oli elämänpitäinen sosiaalinen kasvuprosessi, jossa ihminen saadun ja hankitun tiedon avulla vapautui

kahleistaan palvelemaan itsenäisestä tahdosta isänmaataan. Tämän selvittämiseksi hän tarvitsi kodin kasvatusta ja koulun opetusta, jotta hän pääsi selville kutsumuksestaan yliopisto-opinnoissaan. Useimmassa tapauksessa tarina päättyisi tähän mutta Snellmanin tapauksessa julistus ja toteutus viimeisteli ohjelman kokonaisuuden käytännön tuloksiksi.

Snellmanin sivistysohjelma kaikilla mausteilla kiteytyy hänen laatimassaan esipuheessa Aleksis Kiven ”Seitsemän veljekseen”, kun hän toteaa ”Hän ei ole antanut yhden ainoankaan noista seitsemästä veljeksestä saada loppuansa hirsipuussa. Se loppu oli enemmän hänen runoluonteensa mukainen, että he oman kokemuksensa ja miettimisensä kautta tulisivat näkemään sivistyksen arvon, ja että he omin voimin ponnistaisivat ylös hurjasta ja raa’asta metsäelämästään ihmiselle sopivaan sivistykseen ja tapoihin.”

J. V. Snellmanin sanoma meille tänään on, että kansakunta ei ole koskaan valmis. Jokaisessa meissä asuu joku näistä seitsemästä veljeksestä kuten jokaisessa esivanhemmassamme kaikissa sukupolvissa ennen meitä. Omassa elämässään jokaisesta tulee kansakuntansa käsikirjoittaja pitäessään mielessä, että jokaisen sukupolven tehtävä on kartuttaa vastaanottamaansa inhimillisen sivistyksen perintö ja siten kartutettuna siirtää se jälkipolville.

Tässä tehtävässä helpottakoon juhlaohjelman anti jokaista kansalaista erityisesti tänä vuonna. Iloitsen että Turku on kaksin käsin tarttunut tähän haasteeseen ja on avaamassa monipuolisella ohjelmallaan Snellmanin elämää ja aikaa Turussa. Tiedän, että Snellmanin perinnöstä huolehditaan Turussa ainakin kahdessa polvessa, koska suuresti minua inspiroinut turkulainen Snellmanin historianfilosofiasta väitelleen Pentti Airaksen tytär on teidän apulaiskaupunginjohtajanne Kaija Hartiala.

Itse kiitän lämpimästi että olen tänään itse saanut palvella kutsustanne tässä asiassa.
Lopuksi toivotan kaikille mitä parhainta sivistyksen juhlavuotta!